

ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐ

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ ԵՐՁՆԿԱՅԻ

Շատ քիչերը կան որոնք քերթուածնե-
րու հատորով մը ապրած ըլլան Ձեռա-
գրաց հաւաքածոյին մէջ: Այդ քիչերէն
մին է Կոստանդին, ծնած Երզնկայի մէջ՝
այդ քաղաքին ամենէն փայլուն շրջանին՝
ԺԴ-ԺԴ դարու սկիզբը: 1314ի յիշատա-
կագիր մը Գրիգոր Երզնկացի՝ ինքզինքը
Կոստանդինի մը աշակերտ կը հրատարա-
կէ. ևս զայդ կը նշոյնացնեն բանաստեղծ
Կոստանդինի հետ:

ԺԴ դարուն Երզնկան կը փայլէր իր
շուրջը ծաղկող վանքերով: Ատոնց միոյն
մէջ սնաւ և ուսաւ Կոստանդինը. և իր
ութերորդ քերթուածին խորագրին մէջ կ'ը-
սէ «յաղագս տեսեան իմոյ զոր տեսի
զարմանալի տեսիլ, մինչ ի վանք կայի
հնգետասան ամաց»:

Կոստանդինի տաղանդը ինքնարուիւ ե-
ղած է, բնութիւնը եղած է իր ուսուցիչը.
այդ տաղանդին բարձրութիւնը զինքը ա-
մենէն թշուառը ըրած է միաբանական ըն-
կերութեան մէջ, վասն զի վանքին վար-
դապետները սկսեւ են զինք հալածել.
ինչո՞ւ, որովհետեւ նա առանց վարժապետէ
մ'ուսանելու քերթողական արհեստը՝ քեր-
թուածներ կը գրէ, որոնք մեծապէս կը
գնահատուին ժողովրդեանէն, և այդ գնահա-
տութիւնը դե՛ռ աւելի կը բորբոքէ իր հա-
կառակորդները և նախանձորդները: Եւ
ինչ այլեւս ստախոսներուն և զրպարտող-
ներուն ուղղուած, որոնք իմաստուններուն
կը հակառակին:

Պիրաթ կանչեմ՝ հազար

՝ ահեղ հառաչ բերեմ լալով,

Ի յանգէտ մարդկան ձեռաց
զհոգիս երեմ անշէջ հրորով,
Եմ յիմար դարձել ու խեւ
ու սաւդայի՝ ի շուրջ գալով,
Եւ վասն էջ և անիմայ ոմանց՝
հանեմ զհոգիս շուտով:

Իր քերթուածներուն տողերէն կը գու-
շակուի՝ թէ Կոստանդին շուտով զրկուած
է ծնողքէ և մերձաւորներէ: Իրեն միակ
սիրելի և հաւատարիմ բարեկամն եղած է
Ամիր ֆոյիւ, որ 1336ին Կոստանդինի
քերթուածներուն հաւաքածուն ընդօրինա-
կած է ի Դաւիթ, և ասոր նուիրած է
բանաստեղծը իր ի՛նք քերթուածը՝ սա խո-
րագրով «Յան Կոստանդեայ առ մեր հո-
գեւոր եղբայրն Ամիր, հոգով ի հոգի և
սրտէ ի սիրտ»: Այս մտերմութիւնը եղած
է անշուշտ Երզնկայի վանքի մը մէջ ուր
ապրած պիտի ըլլայ նաև Ամիր:

Կոստանդինի քերթուածները բնական է
տարիներու ընթացքին մէջ գրուած են.
այդ թուականներէն մէկը կը յայտնուի
ԺԴ քերթուածին սա տողերէն.

«Թէ լինի հզօր փատիշահ գերդ Ղազան
Չմիայ, քանի է ինքն սըրտով գերդ գա-
լան»:

Մահուան վրայ գրուած է այս քեր-
թուածը, Ղազանի մահուանէն ետք: Այս
այն Ղազանն է՝ որ 1292-1304 թուա-
կանին Պարսից և Հայոց վրայ կը տիրա-
պետէ:

Կոստանդինի կիսանքը պատմող ուրիշ
մանրամասնութիւններ չունինք: ԺԴ դա-
րու սկիզբը քանի մը յիշատակագիրներ
Կոստանդին Երզնկացի կրօնաւորներ կը յի-
շեն, զորս կրնանք նշոյնացնել մեր քեր-
թողին հետ: Ապահովապէս մինչև 1336
թուականը ապրած պիտի ըլլայ Կոստան-
դին և վախճանած ծերունի հասակին մէջ,
իր տաղանդի նշոյնները թողով Երզնկայի
մենաստաններու խցիկներուն մէջ:

Գրական գործերը

Կոստանդին ծանօթ է հիմայ հայ մասնագրութեան իր քերթողական գրութիւններով, իր գործերու ամբողջական հաւաքածոյն կը գտնուի Ս. Ղազարու մատենադարանին 103 թիւ ձեռագրին մէջ. այդ ձեռագիրը ի սկիզբն ունի սա խորագրով արձակ գրութիւն մը «Յաղագս միարանութեան եղբարց, բանք սակաւ և պիտանիք, Վիպյութիւնք զըոց սրբոց, զոր ժողովեալ գրեցի սիրով եղբայրութեան, այնոցիկ՝ որք ցանկան փափագանօք բանից իմաստութեան»։ 52 էջեր կը գրաւեն այս գրութիւնը և սապէս կը սկսի «Յաստուածային ամենազօր տէրութիւնէն յանհաս և յանիմանալի» և այլն։ Գրութեանս ոճը, ոգին կ'ապահովեն զմեզ որ սա ևս Կոստանդինէն գրուած է, միակ արձակ գրութիւնը՝ որ ցարդ ծանօթ է մեզ։ Յիշեալ ձեռագիրը բաց ի այդ արձակէն՝ քսանուերկու քերթուածներ կը բովանդակէ, ամէնքն ալ Կոստանդինէն գրուած և 1336ին Սուրբ փօլինէն ընթերցիւնաւած։ Հարկւրէն Աւելի ձեռագիր տաղարաններ, որոնց բովանդակութեան ծանօթ եմ, առ հասարակ ամէն ալ կտորներ ունին, Մ. Նաղաշէն, Յ. Թլկուրանցիէն, Խաչատուր Կէշառեցիէն, Գր. Աղթամարցիէն, Յովհ. Կըզնկացիէն, Առ. Սիւնեցիէն, և ատոնցմէ ոչ մին ուզած է Կոստանդինէն կտոր մը հրատարակել իրենց ծաղկաբաղին մէջ. կամ չեն ուզած կամ չեն ճանչցած։ Միայն մեր մատենադարանի 559 թիւ ձեռագիրը ունի «Այսօր եղև պայծառ զարուն» ք, այն ալ զայն Յովհ. Թլկուրանցեոյ կ'ընծայէ։ Բաց ի այս 22 քերթուածներէն՝ երկու հատ մը «Մոռոզեան» կոչուած տաղարանին մէջ կը գտնուին, որով ընդ ամէնը 24 քերթուած ծանօթ են Կոստանդին Երզնկացեոյ անուամբ՝

Շաբալայի

Հ. Մ. ՊՈՏՈՒԵԿԱՆ

1. Այս հաւաքածուն հրատարակած ենք Կոստանդին Երզնկացի ժ. Գ. դարու ժողովրդական բանաստեղծ և իւր քերթուածները. Ս. Ղազար 1905, էջ 306. գինն ֆր. 1:

ԼԱՏԻՆ ԼԵՁՈՒՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՆԱԽՆԵԱՅ ՔՈՎ

Երբ անցեալ՝ տարի սոյն վերնագրով մեր մատենագրական ասպարիզին մէջ նորութիւն մը դիտել կու տայինք և կարծիք կը յայտնէինք թէ Ղազար Փարպեցեոյ թուղթը լատիներէն լեզուով գրուած ըլլայ, թէ Ագաթանգեղոսի և Փաւստոս Բիւզանդի սկզբնական բնագիրները նոյնպէս լատիներէն կը թուին, և հուսկ թէ Ս. Երանոսի Յոյցքը լատին բնագրի հետքեր կը պարունակէ, երբէք չէինք խաբել զմեզ թէ այս նորութիւնը առանց որ և է դժուարութեան և հարթ կերպով պիտի ընդունուէր բանասէրներէ։ Որ և է նորութիւն, որքան ալ երկար ժամանակ ու լաւ քննուած ըլլայ, միշտ կը բովանդակէ անշուշտ կէտեր որոնք ուղղութեան կամ բացատրութեան կը կարօտին. և միայն այդ ուղղութիւններէ մը Երջն է որ նոր կարծիքը հաստատուն ձև վրէժնու։ Մեր պարագային մէջ մանաւանդ պատրաստուած էինք զօրաւոր ընդդիմութեան մը պատահելու, քանի որ դարաւոր համոզմանց հակառակ յեղաշրջում մը կ'առաջարկէինք։

Սպասեցինք մինչև հիմայ որ ուսումնասիրողը պարապով կարենան իրենց առարկութիւնները ներկայացնել հրապարակաւ². բայց դժբաղդաբար դեռ երկու հատ միայն ծանօթ են մեզի, և անոնք

1. Բազմամէկ 1909 ֆետր. էջ 59-60 և Ապրիլ 145-160:

2. Առանձնաբար՝ համակրական և ձայնակցութեան խօսքեր ու գիրք ստացանք զանազան ծանօթներէ, որոնք մեր փորձերը ամենալաւոյն և մինչև révélation իսկ կոչելու չեն տատամսիր. խաթուտիչ է մեզ համար տեսնելը որ այսպէս դատողք ձեւնաւ մասնագետներ և Զարգեղով ողջերու մտերմութիւնը, արգարութեան պարտք մը հասնուցանենք արդի լեզուագիտութեան պատգամատուն, ողբացեալ Ուս. Ֆինքի յիշատակին և անուամբ, որ յատկապէս կը յորդորէր զմեզ այս փորձերը յառաջ վարելու, քննելով նաեւ հայ բառերու կազմութիւնն ու քերականական ձեւ